

Veljko Vlahovics

Az értelmiség szerepe a szocializmusért vívott harcban

A szocialista társadalom építése egész sor olyan kérdést vet fel, amelyekre minél teljesebb és minél kimerítőbb feleletet kell adni. Az egyik ilyen kérdés: hol a helye és mi a szerepe az értelmiségnek a szocializmusért vívott harcban. Nem valami különálló, elszigetelt kérdés, mert szervesen összefügg a többivel. Különálló megtárgyalása azzal a veszéllyel fenyeget, hogy az értelmiséget kiemeljük mint külön kategóriát, amelynek külön szerepe és helye van a szocializmusért folyó küzdelemben.

A marxizmus klasszikusai, amikor az értelmiség helyét és szerepét elemezték a szocializmusért folyó harcban, világos feleletet adtak erre a kérdésre: az értelmiség nem képez különálló osztályt, sem pedig osztályonkívüli, vagy osztályfeletti csoportot.

Az értelmiség és a tőkés társadalmi rend

Az értelmiség a tőkés társadalmi rendben különleges helyet foglal el a többi osztály között, és hol az egyik, hol a másik osztályhoz közeledik. Világnézete, társadalmi kapcsolatai miatt a burzsoáziához húz. Emellett a burzsoá értelmiség egy része különféle módokon gazdaságilag is a burzsoáziához kapcsolódik. Az értelmiség másik része a munkásosztályhoz közeledik, különösen azokban az időszakokban, amikor a kapitalizmus kezdi az értelmiségtől fokozatosan elvenni önállóbb helyzetét a társadalomban, amikor kezdi az értelmiségből lassan bérmunkássá alakítani, tehát amikor az értelmiség sorsa kezd szorosabban összefonódni a munkásosztály sorsával. Emellett annak az értelmiségnek egy része, amely a parasztságból nő ki, nagyon szoros kapcsolata marad a parasztsággal. Az ilyen értelmiség legnagyobb része gyűlöli a burzsoá társadalom csúcsait.

A kapitalista társadalom fejlődésének folyamataiban, különösen pedig azokban az időszakokban, amikor a tőkés társadalmi rendet a válság kisebb-nagyobb hullámai paskolják, az értelmiség (hiszen ő is a kapitalista osztály bérmunkás rétegét képezi) – gyakran kénytelen azokat a kellemetlenségeket és nehézségeket elszenvedni és elviselni, amelyeket a többi dolgozónak is el kell viselnie. Ez

különösen az értelmiségnek arra a részére érvényes, amely a tőkés társadalomban alacsonyabb fokú, vagy középfokú funkciókat végez.

Voltak, sőt vannak különféle burzsoá elméletek, amelyek az értelmiséget úgy igyekeztek és igyekeznek feltüntetni, mint „osztályfölötti” erőt, amely az osztályok és az osztályharc tekintetében semleges magatartást tanúsít; mint olyan erőt, amely szellemi képességeivel, műveltségével képes „az osztályönzés és az osztálykorlátoltság fölé emelkedni”.

Ez a „fölülemelkedés” mindig mentegetőzőképpen szolgál az értelmiség egy része számára, hogy álcázza a burzsoázia és a tőkés társadalom érdekében tett szolgálatait. Az, hogy az értelmiség két osztály között áll és hogy egyik része a burzsoáziához, a másik pedig a munkásosztályhoz húz, nem teszi az értelmiséget külön érdekekkel bíró külön csoporttá. Az értelmiség felsőbb rétegei meggyőződésből szolgálják a burzsoáziát, mert érdekeik szorosan összekapcsolódtak a burzsoá társadalom érdekeivel és sorsával. Az értelmiség alsóbb rétegei viszont kénytelenek szolgálni a tőkés társadalmat, mert anyagilag tőle függenek.

Az értelmiség csatlakozása a munkásmozgalomhoz

Tudjuk, hogy minden társadalmi rend kifejleszti a maga értelmiségét. Azt is tudjuk, hogy a munkásosztály a burzsoá társadalom keretében nem fejleszthette ki értelmiségét. Amikor tehát megdöntik a régi burzsoá rendet, a munkásmozgalom és a munkásosztály az új társadalmat azzal az értelmiséggel építi, amely a régi társadalom keretében keletkezett. Ha figyelemmel kísérjük ezt a folyamatot, azt látjuk, hogy a legutóbbi száz esztendő alatt, amióta az újabb munkásmozgalom keletkezett és fejlődik, az értelmiség nagy része csatlakozik ehhez a mozgalomhoz. Itt kétféle csatlakozást figyelünk meg. Egyesek meggyőződésből csatlakoznak, mivel annak az értelmiségnek egy nagy része, amely a polgári társadalomban nevelkedett, amelyet a kapitalizmus a saját szükségleteire ne-

volt, belátja, hogy a burzsoá társadalmi rendtönkre fog menni. Az értelmiségnek ez a része nem látott jövőt a burzsoá társadalomban, mert érezte, hogy ez a társadalom rothad és tönkremegy. Ezért csatlakozott a munkásosztályhoz, s ezért vállalt szerepet az új társadalmi rendért folyó harcban. Az értelmiség egy másik része akkor csatlakozik a munkásmozgalomhoz, amikor a mozgalomnak sikerei vannak, amikor a mozgalom előrehalad, különösen pedig a mozgalom forradalmi győzelmeinek időszakában. Itt ismét kétféle csatlakozást figyelhetünk meg. Az egyik az őszinte csatlakozás, a másik pedig a sorssal való megalkuvás, vagyis a spekulatív csatlakozás. A munkásmozgalomba belépő értelmiségnek az egyik része úgy jön mint a szellemi munka képviselője, mint azoknak az értékeknek a hordozója és tolmácsolója, amelyeket az emberiség fejlődésének folyamán alkotott. Másrészt pedig a munkásosztályhoz csatlakozó értelmiség másik része eszmei zűrzavart hoz a mozgalomba (egyres értelmiségiek ezt tudatosan, mások viszont nem tudatosan teszik). Ezért különféle megnyilvánulásokat tapasztalunk, amelyek többnyire annak az eszmei harcnak a tükröződései, amelyet hosszú időn át kell vívni, még azután is, hogy a munkásosztály magához ragadja a hatalmat. Az ilyen jelenségeken nem kell csodálkoznunk és nem kell miattuk türelmetlenkednünk. A társadalom fejlődésében ezek normális jelenségek. Csak idejekorán észre kell venni, hogy közülük melyek pozitívok és melyek negatívok, s az előbbieket segítenünk kell fejlődésükben, az utóbbiakat pedig le kell törnünk.

Ismeretes, hogy a proletárságnak a tőkés társadalom ellen vívott harcban ki kellett építenie ideológiáját. Maga a proletárság nem építhette ki, mert a tőkés társadalom keretében lehetetlen volt hozzájutnia a tudományos vívmányokhoz, hiszen számára elérhetetlen volt a magasfokú képzettség. Itt a burzsoá értelmiség legmesszebbre látó képviselői sietnek a proletárság segítségére, akik megértik a történelmi fejlődés folyamatát, felfogják, hogy a szocialista társadalomnak feltétlenül győznie kell és tudják, milyen szerepet játszik a munkásosztály a szocializmusért folyó küzdelemben. Ezek átlépnek a proletárokhoz és a szocializmusért folyó harc ideológusai lesznek. Az értelmiségnek ez a csatlakozása a proletársághoz mind tömegesebbé vált, attól az időtől kezdve, amikor először Marx és Engels, azután pedig Lenin — akik maguk is a kispolgári értelmiség soraiból nőttek ki — tudományosan megmagyarázták a társadalomfejlődést, elfogadták a marxista világnézetet, és ezzel segítettek az értelmiség haladó részének, hogy legyűrje a burzsoá ideológia osztálykorlátoltságát és hogy sorsát

a legszorosabban összekapcsolja a munkásosztály sorsával.

Az elmúlt száz esztendő alatt a proletariátus kitermelte a maga munkásértelmiségét. Ez az értelmiség nem volt nagyszámú ugyan, de nagyon hasznosnak mutatkozott a munkásosztály harcában, a marxista világnézet terjesztésében és abban, hogy a munkásosztály szervezetlen harcába eszmeiséget, illetőleg a tudat elemeit vitte. A munkásértelmiségnek ezekről a képviselőiről Lenin a következőket írta: „A munkások között növekszik a tudás, a szocializmus iránti olthatatlan törekvés. A munkások közül igazi hősök emelkednek ki, akik — a legtarthatatlannabb életviszonyok, a butító rabszolgai gyárimunka ellenére is — találnak magukban annyi jellemet, annyi akaratot, hogy tanulnak, tanulnak, tanulnak, hogy öntudatos szociáldemokratákká, „munkásértelmiséggé” faragják magukat.” (Lenin, II. kötet, 574. oldal.) Jugoszlávia Kommunista Pártja az illegális időszakában és a háború folyamán százszámra nevelt ilyen „munkásértelmiségit”, akik minden nehézség ellenére is a tudományos szocializmus ismerőivé és tolmácsaivá képezték magukat. Tito elvtárs az egyik példa, hogy a munkásforradalmár akaraterejével és jellemének erejével a legnehezebb életkörülmények között is megismerheti és elsajátíthatja a tudományos gondolkodás eredményeit és a szerzett tudást gyakorlatilag felhasználhatja az osztályharcban és a társadalom fejlődési folyamatában.

Marx és Engels ismert *Körlevelükben* rámutattak arra, hogy az értelmiség egy részének át kell lépnie a munkásmozgalomhoz, és arra, hogy az értelmiségnek milyen lesz a szerepe és mik lesznek a feladatai az új társadalomért vívott harcban. „Maga a fejlődési folyamat teszi szükségessé, hogy a proletárság harcához emberek csatlakozzanak az addigi uralkodó osztályból és hogy a művelődés elemeit hozzák magukkal.” — mondta Marx és Engels. „Amikor más osztályokból ilyen emberek csatlakoznak a proletár mozgalomhoz, akkor elsősorban is azt kell megkövetelni, hogy ne hozzanak magukkal polgári és kispolgári előítélet-maradványokat, hanem elkorlátozódás nélkül tegyék a magukévá a proletár felfogást” — folytatták Marx és Engels.

Az értelmiségnek a munkásmozgalomhoz való csatlakozási folyamata nem egyszerű, nem könnyű. Nem minden értelmiségi képes arra, hogy levetkőzze polgári és kispolgári felfogását. Egyeseknél még az is előfordul, hogy ezekről a felfogásokról ideiglenesen lemondjanak, de az osztályharc bizonyos meghatározott körülményei között ezek a felfogások különféle formákban feltámadnak bennük, és akkor terjeszteni kezdik mint a mun-

kásmozgalom vívmányát, a tudományos szocializmus palástjába burkolva és a munkásmozgalom bizonyos formájához alkalmazva. Így a munkásmozgalomban többfajta értelmiség is van. Vannak olyanok, akik tudást és művelődést nyújtanak, de vannak olyanok is, akik az eszmei zűrzavar és a kételkedés elemeit hozzák. Az újabb munkásmozgalom a sorai közé lépő értelmiségnek ezt a kétféle funkcióját már megszületése óta ismeri. Azokról az emberekről, akik a munkásmozgalomba eszmei zűrzavart és kétségeket hoznak, Marx és Engels az említett *Körlevélben* azt írják, hogy „olyan emberek ezek, akik a történelmet szűk, kispolgári látókörük alá akarják szorítani, de akik a történelem átgázol és megy a maga útján”.

Az értelmiség ingadozásáról

A burzsoázia és a munkásmozgalom szakadatlanul küzdenek egymással, hogy melyik fog nagyobb hatást gyakorolni az értelmiségre, különösen pedig az értelmiség kispolgári részére. A kispolgári értelmiség képezi az értelmiség többségét minden országban, még azokban az országokban is, amelyekben a proletárforradalom győzött. Ezért a munkásmozgalom számára nagyon fontos, hogy az értelmiségnek ez a része csatlakozzék hozzá, hogy elfogadja a marxista világnézetet és hogy segítsen a munkásosztálynak a szocialista társadalmi viszonyokért folyó harcban. De a munkásmozgalom, mint egész, a csatlakozás után sem szabad hogy megelégedjék arról, hogy a hozzácsatlakozott értelmiségi egyes csoportjai a munkásosztály harcába bevihetik a maguk szűk, kispolgári látókörét és a burzsoá és kispolgári felfogások maradványait. Mivel a munkásmozgalom történelme folyamán sok ilyen jelenség előfordul, olyan áramlatok is keletkeztek, amelyek követelték, hogy egyetlen értelmiségit se vegyenek fel a munkáspárt és a munkásszervezet vezetőségébe és hogy a munkásmozgalom határolja el magát az értelmiségtől. Ezek ellen a káros elméletek ellen határozottan szót emeltek az újabb munkásmozgalom megalakítói, mert különben a munkásmozgalom elszigetelődött volna, le kellett volna mondania arról az értékes segítségről, amelyet a tudományos szocializmus teriesztése terén az értelmiségtől kaphat, nem harcolhatott volna a szocializmus és a munkásosztály konkrét feladatainak további tudományos feldolgozásáért s így módon széleskörű lehetőséget nyújtott volna ahhoz, hogy a burzsoá ideológia és az idealista világnézet zavartalanul behatoljon soraiba. Ha az értelmiség tevékeny részt vesz a munkásosztály harcában, akkor ez azt jelenti, hogy az értelmiség legképzettebb része tevékenyen harcol a revíziós kísérletek ellen, a marxiz-

mustól való különféle elhajlások ellen, a tudományos szocializmus tételeitől való elhajlások ellen, amit az értelmiségnek ez a másik része igen gyakran a marxizmus cégére alatt végez.

Ebben a tekintetben nagyon érdekes az a küzdelem, amelyet Marx és Engels meg Lenin, mint értelmiségiék és mint a munkásmozgalom vezetői folytattak az értelmiségnek az ellen a része ellen, amely a marxizmus cégére alatt a mozgalomba zűrzavart és meghasonlást vitt be. Még Marx és Engels idejében jelentkezett az értelmiségnek egy része, amely formailag elfogadta a materializmust és a materialista világnézetet. Ezek a jelenségek annak a szakadatlan harcnak a tükröződései, amelyet a burzsoázia és a proletariátus egymással vív és amely különösen az ideológia területén adáz. Ezt a harcot az értelmiség egy része elismeri, de csak papíron; a gyakorlatban elmellőzi, felhigítja, gyengíti. Engels K. Schmidthez írt levelében a következőket mondja: „Általában véve „a materialista” szó Németországban sok fiatalabb írónak csak egyszerű frázis, amellyel további tanulmányozás nélkül mindent címkéznek, vagyis felragasztják ezt a címkét és azt hiszik, hogy ezzel a dolog el van intézve. A történelmi materializmus szólama (már pedig mindent szólammá lehet alakítani) sok fiatalabb németnek csak arra való, hogy minél előbb rendszerbe foglalja aránylag szegényes történelmi tudását (a gazdaságtörténelem még pályáskorát éli) és hogy azután azt képzelje magáról, hogy valami óriási erőt képvisel. Azután pedig: „a párthoz csatlakozott ifjú írók közül kevés igyekszik gazdaságtannak, a kereskedelem, a gyáripar, a földművelés, a társadalmi alakulatok történelmével foglalkozni. Hányan vannak, akik Maurerről a nevéen kívül csak valamivel többet tudnak! Az újságírók beképzettségének kell itt mindent pótolnia és persze ilyenek is az eredmények. Néha mintha azt hinnék ezek az urak, hogy a munkásnak minden elég jó. Ha ezek az urak tudnák, hogy Marx még legjobb műveiről sem gondolta, hogy elég jók a munkások számára! Ha tudnák, hogy Marx gonoszított nek tartotta a munkásoknak a legjobbnál valamivel kevesebb értékűt nyújtani!”

A munkásmozgalomhoz csatlakozott értelmiség egy részének ingadozása napjainkban már annyira jutott, hogy gyakran tagadják Marx, Engels és Lenin alkotásainak fontosságát a mai körülmények között. A marxizmustól való elhajlást leggyakrabban a dogmatizmus elleni harc palástjába öltöztetik. Ma sokan mondiák és írják, hogy nem sokat kell törődni azal, amit Marx, Engels, Lenin, Hegel, Plehanov és mások tettek és írtak. „Ők már régen meghaltak, de az élet folyik

tovább". Abból a helyes álláspontból kiindulva, hogy az élet új problémákat vet fel és ezeket a problémákat tudományosan fel kell dolgozni, — de ők maguk képtelenek tudományosan hozzájárulni a napjaink történéseinek feldolgozásához —, az ilyen állítólagos marxisták a másik végletbe esnek és saját tehetetlenségüket és tudatlanságukat ki akarják terjeszteni a tudományos szocializmus megalkotóira is. Érdemes megkérdezni, vajjon halottak-e egyáltalán azok az emberek, akik sírban fekszenek. Nem temettek-e el eleven embereket? Mert egyik-másik halottban több az élet, mint azokban, akik egészen el akarják felejteni, el akarják temetni őket. Több bennük az élet, mint azokban, akik magukat élőknek nevezik.

A dogmatizmus ellen küzdeni kell. Ha azonban ez a küzdelem annak a tudománynak és tudományos eredményeknek a tagadásává fajul, amelyeket a marxizmus klaszszikusai értek el és amelyeken a munkásosztály mai harca alapul, akkor ezek a dogmatizmus ellen „küzdők” igen gyakran nem mások, mint a burzsoá felfogások és nézetek hordozói a munkásmozgalmon belül. Reájuk teljes mértékben érvényesek Marx és Engels szavai: „A történelem átgázol rajtuk és megy a maga útján”.

Az értelmiség részvétele a forradalmi összetűzésekben

A társadalom-fejlődés és a forradalmi harcok története azt mutatja, hogy az értelmiség tevékenyen résztvett minden forradalomban, a burzsoá forradalmakban is, a proletár forradalmakban is. De ezek a forradalmak, eredményeik és az őket megvalósító alaperő alapján nem voltak és nem is lehetnek az értelmiség forradalmi. A kispolgári értelmiség beléjük vitte forradalmi lendületét és részvételével óriási módon hozzájárult győzelmükhöz. Az az értelmiség, amely csatlakozott a munkásosztályhoz és teljes forradalmi lendületével résztvett a munkásosztály összetűzéseiben, azzal a meggyőződéssel csatlakozott, hogy a jövő a munkásosztályé, nem pedig a burzsoáziáé. Részvételével a munkásosztály forradalmi harcában igen sok értelmiségi halhatatlanná tette magát és nem kis mértékben hozzájárult a forradalmi győzelmekhez. Elegendő, ha csupán a párisi Kommunben, az Októberi forradalomban és a mi forradalmunkban résztvevő értelmiségiekre gondolunk. A belgrádi egyetem hallgatóinak részvétele a munkásosztály harcában a háború előtt és a háború folyamán forradalmunk történetében a legragyogóbb és legérdekesebb oldalakat képviseli. A mi példánk mutatja legjobban, hogy a munkásosztályra és a munkásosztály és a burzsoázia közötti forradalmi összetűzés eredményére nézve mennyire fontos, hogy ki gyakorol hatást a

kispolgári értelmiségre — a proletárság-e, vagy pedig a burzsoázia. Azok a nagy erőfeszítések, amelyeket Jugoszlávia Kommunista Pártja tett, hogy döntő hatást gyakorolhasson az értelmiségre, százszorosan kifizetődtek.

Ennek a harcnak és ezeknek az erőfeszítéseknek a folyamatában a kommunista értelmiség egész serege kovácsolódtott ki, amely ismerte a szocialista tudományt is és azt is tudta, hogyan kell szabályszerűen kijelölni és megoldani az országunk ifjú munkásmozgalma előtt felmerülő feladatokat. Ez is egyik oka annak, hogy a mi ifjú és nagy tapasztalatokkal nem rendelkező munkásmozgalmunk mentes tudott maradni mindazoktól a tévelygésektől és komoly hibáktól, amelyek más országok munkásmozgalmi átesetek, holott több hagyomány és több tapasztalat állott és áll mögöttük, mint amennyivel mi rendelkezünk. Az értelmiség tömegesen vett részt forradalmi harcunkban. Jórészt ezzel magyarázható az a tény, hogy munkásmozgalmunk át tudta hasonítani más országok munkásmozgalmainak pozitív vívmányait és el tudta vetni azokat a negatív tapasztalatokat, amelyek más országokban fékeztek a munkásmozgalmak fejlődését, sőt igen gyakran a forradalmi győzelmet vereséggé változtatták.

Az értelmiség a forradalmi győzelmek után

Az értelmiség egyetlen társadalmi rendben sem játszott és játszhat olyan szerepet, amelyet a szocialista társadalom építésében játszik. Tudjuk, hogy mielőtt a munkásosztály megkísérelte volna a szocialista társadalom építését, a társadalmi formációk szervezetlenül fejlődtek. A szocialista társadalmi viszonyok építését azonban az emberek tudatos tevékenységével kell végezni. Ebben az öntudat-fokozásért folyó harcban, amelyre a szocializmus építéséhez szükség van, fokozódik az értelmiségi munkások szerepe is és ezzel párhuzamosan szakadatlanul növekszik a számuk is. Közben az a törekvés jut kifejezésre, hogy fokozatosan el kell tüntetni a különbségeket a szellemi és a testi munka között.

Az értelmiség szerepét a forradalmi győzelmek után két példán kísérhetjük figyelemmel: a mi példánkon és a Szovjetszövetség példáján az Októberi Forradalom győzelme után.

A szocialista erők sorsa nem olyan volt nálunk, mint a Szovjetszövetségben. Mi utat nyitottunk és lehetőségeket teremtettünk a szocialista erők zavartalan fejlődésének. A Szovjetszövetségben viszont ezeket az erőket elfojtották. Ott a negatív erők fejlődéséhez teremtettek lehetőségeket, amelyek minden forradalmat kísérnek, amelyek lap-

pangó veszélyt jelentenek; amelyek meg akarják állítani a munkásosztály győzelmét; le akarják fékezni, sőt ideiglenesen vereségé akarják alakítani.

A Szovjetszövetségben az államkapitalizmus és a bürokratizmus fejlődésével kifejlődött az értelmiség különleges szerepe is. Ez a szerep — amely ellentétben áll az értelmiség szerepével a szocialista társadalmi viszonyokért folyó küzdelemben — fokozatosan épült és fokozatosan kényszerítették rá az értelmiségre, de mindig a szocializmusért folyó harc cégére alatt. A munkásosztály legtudatosabb része és a kommunista értelmiség, amely végigharcolta az Októberi Forradalmat és a forradalmi összecsapásokból nőtt ki, elkeseredett ellenállást tanúsított. Miután ezt az ellenállást letörték, a Szovjetszövetségben különféle módon és különféle módszerekkel hozzáláttak az értelmiség szabványosításához. A bürokrata csúcsok fő feladata az volt, hogy egy parancsnoki kádert teremtsen, amely vezényel a gazdasági életben, az államkormányzatban, a szovhozokban és kolhozokban. Ez a káder bizonyos előnyöket és kedvezményeket élvez. Meg is teremtették a kádert, de ez olyan funkciót kezdett végezni, amilyent a kapitalista társadalomban a hivatalnokok és a tőkésék végeztek, persze más formában. Akadályozza a termelőerők fejlődését a gyáripárban is, a mezőgazdaságban is. Gátolja az alkotást a művészet és a kultúra terén, a tudományban pedig a marxizmus továbbfejlesztésének tógája alatt tömegesen revideálja a tudományos szocializmust. Az értelmiség szerepére a Szovjetszövetségben nagyon jól rámutat a „Partijszki zsvivot” 1947 júliusi számának vezércikke, amelyben a következőket olvashatjuk: „Az értelmiség különleges szerepe a Szovjetszövetségben abból áll, hogy ő hivatott segítségére lenni az államnak a nép nevelésében”. Az állam az államkapitalizmusban nép felett álló erő. A nép itt csupán a nevelés tárgya, amelyet egy meghatározott irányban kell nevelni, vagyis úgy, hogy szolgálja ezt a fölötte álló erőt. Az értelmiségnek viszont a nevelő szerepe jutott. Neki kell úgy nevelnie a népet, hogy a nép szolgálja ezt az erőt, Segítenie kell az ellenőrzésben is, nehogy a nép véletlenül valami olyasmit tegyen, ami ellentétben áll az „államérdekekkel”. illetve annak a bürokráciának az érdekeivel, amely az államot kormányozza. Az állam és az államkapitalizmus hőlcsei és védelmezői nem tudtak jobb meghatározást kigondolni az említettél arra, hogy mi az értelmiség különleges szerepe a Szovjetszövetségben.

Nem is csoda tehát, hogy az értelmiségi munka különféle területein olyan jelenségek üthették fel a fejüket, amilyenek a „zsdanovizmus”, vagy amilyen az a monopolista

helyzet, amit Lisenkó az élettan területén kapott, vagy amilyen az államkormányzat egyes törvényeinek és rendeleteinek és szocialista fejlődés törvényeivé nyilvánítása, vagy amilyenek a szocializmus fejlődésére vonatkozó gazdasági elméletek, amelyeknek a korszaka még egy esztendeig sem tartott s azután teljesen a feledésbe merültek. Ez az állapot illusztrálja az értelmiség egy részének a tragédiáját is. Ez az értelmiség elfogadta a marxizmust, de a valóság, amelyben él, olyan, hogy most ez az értelmiség kénytelen tengődni és a tudomány, meg a marxizmus revíziója között vergődni. Ezért ott az értelmiség legnagyobb része, magabazárkózott, bizalmatlan, áskálódó, és így tovább.

Országunkban a fejlődés más irányban és más utakon halad, nem úgy, mint a Szovjetszövetségben. Ezeknek az utaknak a felkutatásában a munkásosztállal együtt nagy szerepet játszott marxista értelmiségünk is. Ez az értelmiség meg tudott szabadulni a dogmatizmustól úgy, hogy nem feledkezett meg a marxizmus alaptételeiről. Ezekből az alaptételekből kiindulva, a marxista módszer használva, elméletben és gyakorlatban is rávilágított a napi feladatokra és azokra az utakra, amelyek a jövő igazi szocialista fejlődéséhez vezetnek.

A mi valóságunk a burzsoázia és a burzsoá ideológia elleni harc eredménye, és a szovjetszövetségbeli marxizmus-leninizmus revíziója elleni harc eredménye. Ezt a revíziót nálunk „tájékoztatóirodászkodásnak” nevezik. A Szovjetszövetség valóságának helyes elemzése segítségünkre volt, hogy nagyon fontos elméleti és gyakorlati következtetéseket vonjunk le. Ezeknek a következtetéseknek az alapján játszódtott le a szocializmus építésének folyamata a közgazdaságban és általában véve a társadalmi viszonyok terén. A munkástanácsok, a választók gyűlései, a termelők tanácsai, a szövetkezetek, az iskolák társadalmi igazgatása, és a társadalmi igazgatás egészségügyi téren — ezek az elemek annak a gépezetnek, amelynek az alapján felnő a szocialista demokrácia és szakadatlanul izmosodnak a valóban szocialista erők, miközben folytonosan harcban állnak mindazokkal a negatív jelenségekkel és erőkkel, amelyek fejlődésünket kísérik. Országunkban a szocializmus építése úgy kezdődött és úgy fejlődött, hogy szakadatlan harcot vívtunk azokkal a szocializmus-ellenes elméletekkel és azzal a szocializmus-ellenes gyakorlattal, amelyek a Szovjetszövetség életében felülkerekedtek. Ez a tény gazdag lehetőségeket nyújt marxista értelmiségünk számára, hogy kissé több fényt vessen a munkásmozgalomban most végbemenő jelenségekre és azoknak az erőknek az időszak

feladataira, amelyek valóban küzdenek a szocializmus győzelméért.

Mégis, minden siker ellenére is, amit a szocialista társadalmi viszonyokért folytatott küzdelemben elértünk, nem szabad azzal áztatni magunkat, hogy fejlődésünk könnyen halad előre. Nem szabad olyan illúziókban ringatóznunk, hogy a fejlődés folyamán csupán pozitív áramlatok és pozitív jelenségek jutnak kifejezésre. Olyan emberek vagyunk, akik többé-kevésbé a régi burzsoá társadalom keretein belül növekedtünk. Ez különösen az értelmiségre vonatkozik. Éppen ezért a régi társadalom bélyegét és felfogásainak egész sorát hordozzuk. És amikor az új társadalom megteremtésére és fejlesztésére irányuló erőfeszítéseket elemezzük, látjuk, hogy pozitív erőfeszítéseink mellett nem tudunk megszabadulni azoktól a negatív felfogásoktól, amelyeket magunkba szívunk, amikor a régi társadalomban dolgoztunk és nevelkedtünk. Ezek a felfogások igen gyakran élnek bennünk, pedig talán nem is tudunk róluk. Nem vagyunk képesek teljesen és elég gyorsan lerázni magunkról ezt a terhet, hanem húzzuk magunkkal. És ez a teher különféle formában nyilvánul abban az átmeneti időszakban, amikor az egyik társadalmi rend eltűnik, a másik pedig épülőfélben van.

A mi körülményeink között is kifejezésre jut az a jelenség, amely jellemzi az értelmiség részvételét a forradalmi harcban és a forradalmi összetűzésekben. A kispolgári értelmiségnek ez a forradalmi lelkesedése, amely nagyon jellemzi a forradalmi harcok elharapódzásának, a forradalmi győzelemnek az időszakát, az értelmiség egy részénél átadja helyét a győzelem után a türelmetlenségnek, egy kisebb részénél pedig elégedetlenséggé alakul, amiért a győztes forradalom eredményei túl „lassan” mutatkoznak, illetve, amiért a forradalom utáni események nem felelnek meg a forradalmi romanticizmus képzeletének. Ez gyakori jelenség a kispolgári értelmiség egy részénél. A valóság túlságosan prózai. Sorra hiúsítja meg a forradalmi romantikusok elképzeléseit. A valóság olyan, hogy a győztes munkásosztálynak nem engedi meg, hogy babérain nyugodjék, hiszen ezt az osztályt újabb harcok, újabb csatározások várják, amelyek ugyan nem véresek már, de a nehézségeket és az erőfeszítéseket tekintve egy cseppet sem maradnak a forradalmi harc fegyvéreivel vívott szakasza mögött.

A győztes forradalmat száz meg száz vízalatti szikla fenyegeti mind a közgazdaság, mind az ideológia terén. A régi társadalmi rend nem nyugszik bele könnyen a verecsébe. Ebben a szakadatlan és sokoldalú harcban nehezebb kifárasztani a munkásosztályt,

amely hozzászólt a nehézségekhez és az akadályok leküzdéséhez, mint az értelmiségnek azt a részét, amelynek úgy tűnik, hogy az események túlságosan lassan fejlődnek és amely látja, hogy a forradalmi győzelem kézzelfogható gyümölcseiért nagyon is neki kell feküdni a munkának, az új körülmények között jelentkező új feladatok megoldásának.

Ezért kell a forradalom győzelme után a munkásosztálynak és a marxista értelmiségnek folytatni a harcot, hogy hatást gyakorolhassunk a kispolgári értelmiségnek arra a részére, amely kifárad a nehézségek előtt és éppen emiatt nem maradhat immunis a burzsoá ideológia öt állandóan nyaldosó hullámaival szemben.

Az értelmiség egy részének ezt a fáradtságát észrevehetjük, ha átlapozzuk folyóiratainkat. Ez a fáradtság először is az irodalmi alkotás terén mutatkozik. Abban is tükröződik, hogy egyesek görcsösen ragaszkodnak a dekadens művészethez s igyekeznek ezt a művészetet mint valami újat feltüntetni, mint valami olyant, ami megfelel korunknak és a szocializmusért folyó harcunknak. Ebből az alkalomból nem felesleges Plehanov szavaira utalnunk, aki ötven évvel ezelőtt, amikor a dekadens művészetet bevitték Oroszországba, a következőket írta: „Nyugatról hozták hozzánk, de nálunk is maradt, ami otthon volt: a Nyugat-Európában uralkodó osztály-lezüllést kísérő „sápadt tétlenség” hajtása“.

Az eszmei szegénység és tájékozatlanság tükröződik a „Vidici” 7. számában megjelent következő szavakban is: „Rendkívül nehéz megmagyarázni, mit jelent ez a szó: napjaink. Talán nekünk magunknak sincs határozottabb képzetünk erről. Egy kifejezés azonban makacsul a tollam hegyére tolakszik: szűkösség”.

A szocializmus öntudatos harcosai számára ez a szó: „napjaink” tele van tartalommal, telve van jelentőséggel. Ránk, jugoszláviaiakra nézve a „napjaink” az emberfölötti küzdelem ideje az ország gazdasági és kulturális fejlesztéséért, az emberek közötti új viszonyok megteremtéséért; azért, hogy az emberi méltóságot és az emberi értéket magasabbra helyezzük, mint eddig bármikor is volt; olyan új társadalmi viszonyok létrehozásáért, amelyeket a társadalomfejlődés története még nem ismert. Ami pedig a „szűkösséget” illeti, csak azoknak szűk a helyzet, akik a burzsoá társadalmi rend és burzsoá ideológia ellentétei között őrlődnek, akik nem fogják fel a történelmi fejlődés folyamatát. Egyetlen nemzedéknek sem volt olyan széleskörű lehetősége, a világnézetet és a társadalmat illetően, és a megoldandó problé-

mák terén, mint a mi nemzedékünknek. Ez a kiterjedés akkora, hogy van benne hely minden konstruktív erőfeszítés, minden alkotó kezdeményezés és minden igazi érték számára. Csak azoknak szűk a világ, akik arccal a múlt, háttal pedig a jövő felé fordulnak. Ezekre ránehezedik a jelen, a jövőt nem látják és csak tehetetlenül sóhajtoznak a múlt után.

Ez nálunk csak a fonákja az értelmiség kisebb része tevékenykedésének. Az értelmiség túlnyomó többségének arca a jelen és a jövő felé fordul. Országunk értelmisége büszke lehet rá, hogy helyesen fogta fel, hol a helye és hogy mi a szerepe abban a társadalomban, amely a szocializmus építéséért harcol. Ez az értelmiség szorosan hozzákapcsolta sorsát a munkásosztály sorsához. Ezért érhattünk el ily rövid idő alatt komoly eredményeket a gazdasági élet terén, a kulturális fejlődés terén és az eszmei nevelésben. Ebben a tekintetben külön rá kell mutatnunk a műszaki értelmiség szerepére, amely alkotóereje nyilvánítására kihasználta az új körülményekben rejlő óriási lehetőségeket és erőfeszítéseivel hozzájárult ahhoz, hogy országunk minél előbb kikerüljön az évszázados elmáradottságból.

Tény, hogy soha még társadalom nem nyújtott annyi lehetőséget az alkotómunkára az értelmiségiek ily nagy sokaságának, amennyit az általunk épülő társadalom nyújt. Ilyen alkotómunkát tizenöt évvel ezelőtt a régi Jugoszláviában el sem lehetett képzelni. Ez a tény segítségünkre van, hogy az értelmiséget egész más szemmel nézzük, és ne olyannal, amilyennel azelőtt nézték. Mert a szocialista társadalom csak akkor épül fel teljesen, amikor eltűnik a különbség az értelmiségi és a testi munkás között.

Emellett az értelmiség kitermelésének folyamata nálunk nem csupán az iskolákban folyik. Millió és millió ember végzi az olyan iskolákat, amilyenek a kommunák, a munkástanácsok, a szövetkezetek stb. Olyan ismereteket és tapasztalatokat szereznek, amilyeneket az iskolákba nehéz megszerezni, de amelyek a szocializmus építése szempontjából sokszor döntőbb fontosságúak, mint az iskolában szerzett ismeretek. Ez egy új, óriási forrása a szocialista értelmiség utánpótlásának. Ennek az óriási forrásnak a jelentőségét még nem látjuk be teljesen. De a dolgozó emberek iskolázásának ezen a fajtáján át jutnak legelőször kifejezésre azok az erőfeszítések, amelyeket a társadalmi öntudat és a társadalmi felelősség fejlesztésére fordítunk.

Az öntudat és a szocializmus-építés tudatos elemeinek a szerepére fordítson az értelmiségnek ez a része nagyobb gondot, amely erőfeszítéseit kizárólag a szakképzettség meg-

szerzésére korlátozza. Ezért fordul elő, hogy egyesek csupán a saját munkaszektorukon látják meg a problémákat és nem látják a közösség problémáit; csupán a maguk szakképesítésével törődnek és elhanyagolják a politikai munkát, meg az eszmei harcot.

Nálunk még előfordul, hogy az értelmiséget és szerepét maradi módon értelmezik, mert nem értékelik az értelmiségi munkát a szocialista társadalmi viszonyokért folyó küzdelemben. Az értelmiséggel szemben gyakran bizalmatlanság nyilvánul meg, még-hozzá ok nélkül. Az is előfordul, hogy egyes negatív jelenségeket általánosítanak, ami pedig szintén káros dolog. Az értelmiség szerepét gyakran azért fogják fel helytelenül, mert az értelmiség kisebb része, különösen az olyan állásúak és foglalkozásúak, akik iránt nagy a kereslet, ideiglenes monopolisztikus helyzetüket zsarolásra használják fel. Nem törődnek a közösség érdekeivel, hanem mindig kizárólag a maguk szűkkörű, önző érdekeiből indulnak ki. Ezeket a jelenségeket általánosítani szintén helytelen lenne, mert megakadályozna bennünket abban, hogy helyesen értékeljük az értelmiségi munkások többségének óriási erőfeszítéseit, értéküket és valóban óriási hozzájárulásukat a szocializmus építéséhez.

Végül néha megfedkezünk arról a tényről is, hogy a régi iskola értelmisége, amely szintén nagyban hozzájárult a forradalmi harchoz és országunk építéséhez, lassan fel-olvad az új értelmiségben, amely mind nagyobb számban végzi iskoláit az új körülmények, a szocializmusért folyó harc körülményei között. De itt is hibát követnénk el, ha gépiesen különböztetnénk meg a régi értelmiséget attól az értelmiségtől, amely a háború után végezte iskoláit. A régi iskola értelmiségiei között ugyanis gyakran több a tudás, és ezek jobban megértik a társadalmi folyamatokat, mint egyes olyan ifjabb értelmiségiek, akik számára a szocialista Jugoszlávia tette lehetővé az iskoláztatást. Már maga ez a tény is rámutat arra, hogy milyen bonyolult folyamat játszódik le az értelmiségben. Olyan folyamat, amely nem azonos a gazdasági és társadalmi építés folyamatával, hanem elmarad az építés mögött.

A szocializmus építésének folyamatában értelmiségünk olyan tulajdonságokat vett fel, amilyenekkel a kapitalista társadalom értelmisége nem rendelkezik. Ismeretes dolog, hogy a kapitalista társadalom értelmiségénél nagyon kidomborodik az egyéniség és az, hogy képtelenek a szervezett munkára, továbbá a fegyelmezetlenség. Ezek a tulajdonságok képezik azt az alapot, amelyből az értelmiség egy részének ingadozása ered, amikor a munkásosztálynak a szocializmusért vívott harcáról van szó. A munkásosztálytól

távol állnak az olyan tulajdonságok, amilyen az egyénieskedés és a képtelenség a szervezett munkára, meg a fegyelemre, mert a korszerű munkásmozgalom a közös érdekek talajából, a fegyelem és a szervezett munka talajából csírázott és nőtt ki. A munkásosztálynak ezek a tulajdonságai fokozatosan áttérjedtek értelmiségünkre is, úgyhogy ennek túlnyomó többsége elfogadta a munkásosztály fegyelmét és szervezett erőfeszítéseit, amelyeket a szocialista társadalom építése érdekében tesz. Ugyanígy nagymértékben el-tompult nála az individualista vonás is, amely a régi értelmiséget jellemezte.

Értelmiségünknek ezek az új tulajdonságai a szocializmus továbbépítésének folyamán kétségtelenül mindjobban kialakulnak és kifejezésre jutnak. Ez pedig azt jelenti, hogy értelmiségünknel csökkentek és mindinkább csökkenni fognak az ingadozás lehetőségei és az a lehetőség, hogy részben a burzsoá eszmeiség hatása alá kerüljön.

Az értelmiség összenövésének ez a folyamata a munkásosztállyal dolgozóink egyik komoly vívmánya a szocializmusért folyó harcban.

(Fordította: Hornyik János)

PECHÁN JÓZSEF

Rajz